

חמישה סיפורים קצרים

יוסל בירשטיין

ציורים: נורית ענבר

I

ל

פני שבוע האזנתי להספד של מגיד. הוא המשיך את ספר איוב לחייו של בן-אדם. "כי עִירָם נוֹלַד וְעִירָם יוֹמוֹסִי", זימר בניגון עתיק, בקול רועד, והציג בתנועות ידיו את משמעות המלים שהקהל לפניו יראה ויבין.

אבל אני לא ראיתי כי עמדתי רחוק ממנו. בית-הכנסת 'תפארת צבי' בין השכונות מקור ברוך וגאולה בירושלים, היה מלא וגדוש בני-אדם. בחוץ היה חושך וגשם. דחפתי את ראשי מתחת לגג הכניסה כדי לא להירטב אבל הגב שלי נשאר גלוי לטיפות הגשם שהרוח העיפה מהרחוב. משהתרוממתי לשניה על קצות רגליי ומתחתי את צווארי, הצלחתי איכשהו להעיף מבט חטוף על המגיד. וגם זה נמנע ממני. אברך עם פיאות מסולסלות וזקן רענן דחף אותי אחורנית ועמד במקומי. ואני – כולי בגשם. עניין של דחיפות? אמרתי לעצמי וזכרתי מה אבא שלי היה עושה במצב דומה. הושיב אותי על כתפיו והשתמש במרפקים. התמרפקתי. משעברתי כמחצית הדרך, דרכתי ללא כוונה על חוט חשמל של רשם-קול, ואז קיבלתי מבעל הצעצוע הזה דחיפה כזאת שמצאתי את עצמי כמעט ליד הבמה.

המגיד, נמוך קומה, זקנו – מוסת הצידה (קצת כמו מטאטא משומש) שלא יעמוד לו באמצע בין הפה והמקורפון, הושיט את זרועותיו וכפות ידיו קמוצות.

מדוע קמוצות?

כי כך נולד בן-אדם. מן הרגע הראשון בעולם הוא רוצה לתפוס את הכל. ואילו כיצד הוא עוזב את העולם הזה? בכפות ידיים פתוחות. ריק. בלא כלום.

וכאן נתבקש – והמגיד אף הזכיר – את המשל הידוע על השועל שתפס תשוקה לטעום ענבים בכרם. אך הפתח שבגדר היה צר מדי בשבילו. מה עשה? צם שלושה ימים. רזה ועבר בתוך הכרם אכל ואכל. רצה לצאת – שמן מדי. מה עשה? צם שלושה ימים. רזה ועבר.

אז אמר השועל בקולו הרועד של המגיד:

"רעב נכנסתי ורעב יצאתי."

הפנה המגיד שאלה לשועל. דיבר אליו יידיש.

"נאַרְשֶׁעֶר פִּיקְסֶל", שועלי וטיפש. אומרים עליך שפיקח אתה. אז למה, כשהיית בפנים, בתוך הכרם, למה לא זרקת אל מעבר לגדר אשכולות, שיהיו לך, אחרי שתצא מהכרם, ענבים לאכול?

אותה עצה יעץ המגיד גם לקהל שלפניו. שכל אחד, כל עוד הוא שווה בכרם הזה, יכין לעצמו על ידי לימוד תורה, ענבים בגן-עדן.

דברי המגיד הדליקו את הקהל. בודדים פה ושם נכנסו לטרנס. עמד שם ילד כבן עשר. התקנאתי בתנועותיו ואני – הוא לפני יובל שנים אי שם בעיירה קטנה בפולין. לאור הזיכרון ולדברי המגיד נדלקתי גם אני.

כשהתחלתי להתנועע ראיתי לידי את האברך אשר לפני כן דחף אותי לגשם. הוא התכופף אלי וברחן אותי במבט ממושך. לשניה ראיתי את עצמי בעיניים שלו. לכולם, פיאות, זקן, כיפות שטריימלאך, מצנפות, קאפוטות, הכל בשחור ואילו אני היחידי לבוש במעיל קצר וצהוב. הכובע שלי כמו של קוזאק ברוסיה לפני – איפה הזקן? ואיפה סימן של פיאות?

"בִּסְט אַ פּוּיָּעֶר?" שאל אותי. אתה מן הכפר?

הילד שבי נעלם ויחד איתו הקסם. עוד המשכתי להאזין לדברי המגיד. עוד עמדתי ליד הבמה אבל ראיתי את עצמי יחד עם השועל מחוץ לכרם. גשם. רוח. רזה. רעב. וענבים – אין.

II

ה

יה די טבעי שאפנה את ראשי אל שתי הנשים שדיברו זו עם זו יידיש.

ישבו על הספסל הירוק, מעליהן – גגון אזבסט, ונראו, כאן, בקטעו הצר של הרחוב, צר מכדי מעבר רכב כלשהו, כאילו

המתינו לאוטובוס אגד.

דיברו על יופיין של כלות.

"כמו רקדניות מספרד."

היה מקום פנוי לידן על הספסל – ישבתי להאזין. הייתי גם עייף. כשעתיים הסתובבתי בשכונת נחלאות – בין החצרות – כעירות זעירות:

גגות עקומים, חלונות נמוכים. והיה יום בהיר ונאה. גם שמות הרחובות – יפים: שיריזלי, גריזים. סוכת שלום. והרחוב הזה: עיניים למשפט. צד אחד שלו היה מואר בשמש והשני מוצל. ובאמצע, בגבול שביניהם, שכבה חתולה

צהובה.

שתי הנשים שעל הספסל לבשו עדיין בגדי חורף: מעילים. מטפחות. רדידים. האביב אמנם בא אבל הקיץ עודנו רחוק. חם בהליכה. בישיבה – קר.

האשה שדיברה נזכרה בכלה אחרת ובאצבע אחת ציירה באוויר את דמותה: גוף תמיר. צוואר ארוך. עיניים – איילה.

"כמו נסיכה משבדיה."

היא עצמה, האשה שדיברה, פניה – זיקנה. בלחי – גומת חן לשעבר. צמחו בה שערות. האשה השניה שישבה לידי והקשיבה בשקט, התכופפה

כדי ליישר את הגרביים שעל רגליה:

"ומה תאמרי על בתי הכלה?" שאלה.

גרביה כיסו את רגליה עד למטה מן הברכיים. היא משכה אותן. ניסתה להגביהם ולא הצליחה. לא מקוצר הגרב. אלא השוקיים שלה. הרחוב הפתאומי.

"הרי היית בחתונה שלה", הוסיפה והמתינה לתשובה.

האשה בעלת גומת-החן לא השיבה. השיבה היא בעצמה:

"זיך צו שפיגלען אין איר שְׁעֵנְקִיט."

והחיך החלומי שעל שפתיה השתהה קצת.

חשבתי איך הייתי אומר זאת בעברית (להתמוגג מיופיה?) והתכוונתי ללכת. כי הרחוב זו. הצל כיסה את החתול. החתול קם והלך. התמתח לפני

כן ופיהק ללא קול. ואם הכלה הוסיפה לצייר באוויר את יפי הבת:

גוף מלא. פנים עגולות. סנטר כפול.

היא אמרה זאת ביידיש:

"אַ גוּיָדֶערל. אַ גוּיָדֶערל." (פימונת. פימונת.)

כ

כחשבתני על תוכן הסיפור, כיצד רציתי פעם להיות מפורסם והייתי רץ לקרוא את שמי, כשנודע לי שהזכירו אותי באיזו חוברת, נזכרתי באיכר, שלב טולסטוי סיפר עליו כיצד הוא רץ להקיף חלקת אדמה. יקיף יותר, עד שהשמש תשקע, יקבל יותר. כשהאיכר השלים, עם שקיעת השמש, את ההקפה – נפל ומת. עוד בכותרת הסיפור שואל טולסטוי: כמה אדמה צריך בן-אדם? איזה בן-אדם, שאלתי את עצמי, חי או מת?

פעם הביאה אותי הריצה שלי לחנות ספרים ברחוב בן-יהודה, קומה א', ירושלים. שם פגשתי את משה סתוי, סופר שכתב בשתי לשונות, יידיש ועברית. הוא עמד שם כפוף מרוב זיקנה, ודפדף בירחון יידיש בשם דא (כאן), שראה אור באורוגוואי. הודיעו לו ששמו מוזכר שם, בא מברא-טוביה לקרוא מה כותבים עליו.

"ואתה?" שאל אותי.

"אותו הדבר"

תמה עלי שביום חורף קודר (אין עבירה א' הונט ארויסצולאגן אויפן גאס", אמר בידיש) רחמנות להוציא כלב לחוצות, לא התעצלתי לבוא ממרחקים, קיבוץ גבת, שעות ארוכות באוטובוס, ובשביל מה? לראות את השם מודפס בעיתון?

הורדתי את המעיל, גם את הכובע, כי היה חם בחנות, וחיכיתי שימצא את שמו ויקרא את אשר כתבו עליו. ימסור לי אחר כך את החוברת, ושאחפש את שמי.

הוא דיפדף ודיפדף. נשם בכבדות. הגיע לסוף, התחיל מחדש. לשווא סקר כל עמוד ועמוד. את שמו לא מצא. כעס עלי. על צעירים אחרים, שכמוני מצליחים להגיע למרחקים כאלה, עד אורוגוואי, והוא – סופר ידוע, שהיו זמנים שהזכירו את שמו בנשימה אחת עם סופרים כמו י.ל. פרץ, שלום-עליכם – אותו שכחו.

"ייקדישו עשרים דף לכתבתך בחוברת 'די גאלדענע קייט'" (שרשרת הזהב), ניחמתי אותו.

לא המצאתי זאת. קראתי מודעה כזאת בעיתון.

"לזה חיכיתי שמונים שנה", רטן.

הרים את קולו שגם אחרים בחנות ישמעו:

"שמונים שנה!"

ראיתי לפני את העתיד שלי. שנים ארוכות ובקצה שלהן עשרים דף. פתאום משה סתוי נרגע וקרא בקול שקט מה שכתבו עלי: "חבל שיוסל בירשטיין מת לפני זמנו. חבל."

מאז עבר שנים רבות וכעת, כאשר באתי לגור בירושלים ועובר מפעם לפעם את הבניין בתחילת רחוב בן-יהודה, שם נמצאת עדיין חנות הספרים, מופיעים לפעמים באופק הרחוק עשרים הדפים שאני ממשיך לצפות להם, ואני שומע בזכרוני את קולו של משה סתוי, כאשר הוא יצא מהחנות, אחרי שהשאיר בידי את החוברת, וזימזם לעצמו:

"אורוגוואי. אורוגוואי"

ל

פני החגים נסעתי מתל-אביב באוטובוס אגד האחרון לחיפה. ישיבה לידי במושב הראשון מקבצת נדבות שנרדמה בדרך, ראשה על כתפה תחילה ואחר כך על הכתף שלי.

מניין ידעתי שהיא קבצנית? היא אספה בתוך האוטובוס דמי כרטיס, כי הנהג סירב לזוז מהמקום בלי שהיא תשלם לו את המחיר המלא. מכיוון שנוצר קשר ביני ובין הנהג והוא ראה במראה שלפניו כיצד הקבצנית נרדמה עליו, סיפר לי שישנם בין הנוסעים באוטובוס עוד כמה קבצנים החוזרים הביתה לחיפה.

מה הם עושים בתל-אביב? פרנסה.

היו זמנים, הוא הוסיף, שעיריית חיפה שברה את הראש כיצד לסלק את הקבצנים מרחובותיה. ניסו כל מיני דרכים. מצאו להם פרנסה. מקומות עבודה. פנסייה. עזרה בסתר וכל זה לא הועיל. פעם אחת אירגנו למענם,

תחת כותרת מכובדת, טיול חינם להכיר את הארץ. בדרך לירושלים עשו חניה קצרה בתחנת אגד בתל-אביב. הקבצנים ראו מה שנעשה שם, ירדו ולא חזרו.

באמצע דיבוריו נשמע צליל של מטבעות הנופלים על הרצפה. הנהג הדליק את האור, התכופתי, אספתי מה שמצאתי, אחרים עזרו לי. הקבצנית שהתעוררה הביטה על הנעשה בעיניים רדומות ומשנכבה האור שוב נרדמה עלי.

החזקתי את הכתף ללא נוע שהראש שלה לא יישמט ובשתי ידי החזקתי את הכיסים שלי. שמא יש שם חור ושוב יפול לי הכסף. ובמצב ישיבה כזאת הקשבתי לסוף הסיפור. כיצד הקבצנים נוסעים יום יום באוטובוס הראשון לתל-אביב, חוזרים משם באוטובוס האחרון וחיפה נקייה מפושטי-יד.

הנהג גמר לספר ושוב נשמע צליל מטבעות נופלים. והפעם, כשנדלק האור, ראו שזה מן הכיס של הקבצנית. הגוף שלה נתעקם והכסף נשפך. היא התעוררה, זכרה את המקרה הקודם, כיצד כולם עזרו לי לאסוף את המטבעות, כרעה על ארבע, אספה את הכל ומסרה לי. נסיתי להסביר לה שזה שייך לה. אבל היא לא הבינה מה אני מדבר אליה. די לה, טענה, ששילמתי עבור מחצית הכרטיס וכל הכסף הזה שהיא אספה – שלי הוא.

הנהג דיבר אז לתוך הראי שלפניו:

"הרווחת? מה?" שאל.

מה עשיתי עם הכסף? שלשום הייתי בתל-אביב, הלכתי לחפש את הקבצנית. היה מאוחר בערב והתחנה התרוקנה מבני-אדם. אשנבי הקופות היו סגורות. מוכר העיתונים סיים לארוז את סחורתו והדלפק שלו נהפך למיטת-לילה. נמנם עליו איש ומזוודה קרועה למראשותיו. פניו היו חמוצים ובדיל כבוי היה דבוק לשפתו התחתונה. הצחנה מילאה את האוויר והפינה היחידה בה עוד התרחש משהו היתה סביב הקבצנית. היא נמנמה ישובה על קרטון וזקן אחד החזיק ליד האוזן שלה טרנויסטור. כשהתחלתי לשלשל לקופסה המושטת של הקבצנית, הזקן התחיל גם לשיר. לא את הלהיט שבקע מהרדיו אלא משהו משלו, להיט מלפני שנים. על כלה אחת שמגיעה לה מזל-טוב ועל החתן שהוא יהלום יקר. גם הקבצנית התעוררה ושקשקה את הקופסה עם המטבעות לקצב של הלהיט בידיש:

כְּלָה כְּלָה מְזֶל-טוֹב
דְּעַר חֲתָן אִיז אַן אָבֶר-טוֹב

ה

שכנים שלי, בני השמונים, אותנו לי שאמתין להם. הם היו אצל הרב וכדאי שאשמע מה אירע שם. הלכו להם ברחוב זנגויל לבושים בגדי חג, שלובי זרוע. מרחוק נראו, ביום אביבי ורענן זה של אחרי הפסח, כחתן וכלה

"גט."

כך השיבה גברת רוזה על שאלתי. ומרכוס בעלה, שהוא גם הדובר שלה, נצר הפעם את לשונו וביקש להרגיע אותה. שתשתוק לפחות עד שייכנסו נגימה לביתם. למה שהרחוב יידע מה שהוא איננו צריך לדעת?

ואילו גברת רוזה לא נתרצתה. נראתה משולהבת. לחייה אדמדמות מפודרה ומשמש. לפי דעתה הסוד כבר מזמן גלש החוצה. מה לא סיפרה לרב השכונה? סיפרה לו אפילו מה שהיה בארגנטינה, עוד שם, בבואנוס איירס. כיצד שניהם התאלמנו – והתחתנו.

אחר כך שמעו שבארץ-ישראל מחלקים לאנשים מסוגם ביטוח לאומי כל חודש ועוד מוסיפים דירה חינם, אז למה שימשיכו לחיות בגולה על חשבונם של בניהם ובנותיהם – שלה ושל?

קמו ועלו.

ומאז – הצרות.

לא בנצרת-עילית, תחנתם הראשונה בארץ. שם היה דווקא טוב. אלא שהמקום הזה שוכן גבוה בהרים ואקלים כזה לא בריא בשביל הנשימה שלה. ולכן ביקשו וקיבלו העברה לירושלים.

ועל כך היא מתחרטת. נצרת-עילית אמנם מקום נידח ולא פוגשים בו בן-אדם, אבל שם מרכוס לא היה נעלם לה כל יום ראשון, כמו כאן, בקרית היובל. הוא חוזר שיכור מאוחר בלילה ומכה אותה באגרופיו כי היא מסרבת להחזיר לו את הכסף שהוא מבזבז על ה"היא", בקרית מנחם. רק בגלל כבוד הרב היא לא תכנה אותה בשמה האמיתי:

"זונה."

שמרכוס יישבע אם זה לא אמת.

מרכוס נשבע.

אפילו סיפר כיצד מעבירים את ימי ראשון בקרית מנחם: לוגמים תה. מחזיקים בידיים ושרים בידיש:

אִיךְ גֶּעֶנְק אֶהֱיִים (אני מתגעגע לבית)
"כבר אסור להתגעגע הביתה?"

"לאיזה בית הוא מתכוון?" שישעה אותו הגברת רוזה.

לביתו בארגנטינה? לבניו בבואנוס איירס שהשתמדו והפכו לגויים? והיא תיארה לפני איזה צלבים מזהב הם עונדים על צוואריהם.

אם כבר געועים. מגיע לה להתגעגע לבנים שלה. כי היא לעומתו, למרות אלמנותה, חיתנה את כל בניה כדת וכדין, שלא תבייש את בעלה המנוח. ביום של חתונה הלכה לה לבית העלמין והזמינה אותו לחופה והגברת רוזה משכה את ידה מזרועו של מרכוס, והציגה לפני, כשעיניה מורמות לשמים וחיוך מרחף על שפתייה, כיצד בעלה המנוח שכב לו בקברו ביום חתונת בנו עם יהודיה בשרה:

"כך."

ידיים לרוחב והפנים למעלה.